

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Aurelija Pūraitė

**STATE REGULATION OF HIGHER
UNIVERSITY EDUCATION**

Summary of Doctoral Dissertation
Social Sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2011

The Doctoral Dissertation was written during the period of 2006 – 2011 at Mykolas Romeris University.

Scientific supervisor:

Assoc. Prof. Dr. Birutė Pranevičienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S)

The Doctoral Dissertation will be defended at the Law Research Council of Mykolas Romeris University:

Chairman of the Council:

Assoc. Prof. Dr. Algimantas Urmonas (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S)

Members:

Assoc. Prof. Dr. Armanas Abramavičius (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S)

Assoc. Prof. Dr. Darijus Beinoravičius (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S)

Assoc. Prof. Dr. Julija Kiršienė (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Law – 01 S)

Dr. Andrejus Novikovas (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S)

Opponents:

Assoc. Prof. Dr. Eglė Bilevičiūtė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S)

Assoc. Prof. Dr. Edita Gruodytė (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Law – 01 S)

The public defence of the Doctoral Dissertation will take place at the Law Research Council at Mykolas Romeris University on April 22, 2011, at 1:00 PM in the Conference Hall of Mykolas Romeris University (Room I-414).

Address: Ateities str. 20, LT-08303, Vilnius, Lithuania.

The summary of the Doctoral Dissertation was sent out on March 22, 2011.

The Doctoral Dissertation is available at Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Gedimino ave. 51, Vilnius, Lithuania) and Mykolas Romeris University Library (Ateities str. 20, Vilnius, Lithuania).

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Aurelija Pūraitė

AUKŠTOJO UNIVERSITETINIO MOKSLO
VALSTYBINIS REGULIAVIMAS

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2011

Disertacija parengta 2006 – 2011 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinis vadovas:

Doc. dr. Birutė Pranevičienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto Teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

Doc. dr. Algimantas Urmonas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Nariai:

Doc. dr. Armanas Abramavičius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Doc. dr. Darijus Beinoravičius (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Doc. dr. Julija Kiršienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Dr. Andrejus Novikovas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Oponentai:

Doc. dr. Eglė Bilevičiūtė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Doc. dr. Edita Gruodytė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2011 m. balandžio 22 d. 13 val. Mykolo Romerio universiteto konferencijų salėje (I-414 aud.).

Adresas: Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2011 m. kovo 22 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo (Gedimino pr. 51, Vilnius) ir Mykolo Romerio universiteto (Ateities g. 20, Vilnius) bibliotekoje.

SATE REGULATION OF HIGHER UNIVERSITY EDUCATION

Summary

The problem of the research. The issue of higher education has been recently discussed in the context of globalization; tendencies of massivity, commercialization, internationalization, fragmentation, and industrialization have been stressed. An especially vivid phase of development of higher education in Europe started in the end of the XX – beginning of XXI centuries, when international cooperation and internationalization of higher education intensified. This phenomenon was marked and stimulated by factors – ministers of education of Europe have signed the Declaration of Bologna, which, *inter alia*, has raised goals of increasing mobility of students and lecturers, international expansion of higher education, as well as Lisbon Declaration of the year 2000, declared by the European Union Heads of States and Governments, which raised an ambitious goal under conditions of globalization for European Union to become the most competitive, knowledge economy based market in the world. Higher education had a prescribed goal to become the dominant while developing skills and competencies necessary for a successful implementation of Lisbon goals. Documents adopted by both international and European Union institutions have multiply stressed the special role of science and study institutions while creating a competitive knowledge society, ensuring progress and development of society both in a separate state, as well as in European Union and world-wide.

At the same time higher education is being criticized for its poor quality, insufficient participation of social partners in the management of universities, too extensive and insufficiently specialized studies, too detailed study programs, insufficient pedagogical staff and scientific research, un - openness towards society. Therefore an inevitable question is raised, which refers to what causes such ambivalent state of higher education, what influence does a state have in solving (or, on the contrary, causing) the problems that the system of higher education encounters, what means and national regulatory such influence can be modeled. In the changing political, social and economic surroundings of higher education the relation between higher education institutions and the state is influenced by changes as well. A common tendency of many countries is considered the weakening of the state influence and control towards higher education institutions, however, the state while still remaining the main financial source for higher education is interested in optimizing the effectiveness of

higher education institutions, sustain a certain quality of higher education, and ensure its focus on the needs of society and market.

Higher education constantly encounters issues of social openness and accountability. The Constitutional Court of Republic of Lithuania has numerously stated that the goal of higher education is to create, assemble and disperse knowledge of science and cultural virtues, foster personality and society. Therefore, society is interested, that higher education institutions would provide conditions for development of a versatile personality, that higher education institutions would have freedom of lecturing, scientific research and creative activity. In turn higher education institutions have to react accordingly and coordinate their activity with the changing needs of society and its interests. Therefore, the principle of autonomy of the higher education institution has to be combined with the principle of responsibility and accountability towards society, other constitutional virtues, with an obligation of higher education institutions to abide with the Constitution and law, with correlation and combination of interests of higher education institutions and society (Decision of the Constitutional Court, February 5th, 2002). The Great Charter of Universities (*Magna Charta Universitatum*, September 18th, 1988), actually, has determined that “the purpose of universities to provide knowledge for the young generation in nowadays world means that they, at the same time, have to serve all of the society”. In order “for the university to satisfy the needs of the modern world, its research and scientific activities have to morally and intellectually be independent from any political, ideological or economical power”. (Main principles, Article 1). This presupposes an exceptional status of the university in the state and society (Decision of the Constitutional Court, June 27th, 1994).

A state which seeks to implement the mission of higher educations, also society which has ambitions to become intellectual, competitive, economically capable in the context of modern political, economical, socio-cultural changes has to create necessary conditions (financial, legal, administrative), that would not conflict with the traditional and modern values of institutions of higher educations, and would help universities to improve and modernize their activity, become more competitive, and ensure implementation of the needs of the state and society. It is, however, acknowledged that essential traditions and values of the universities, i.e., unity of science and studies, institutional autonomy, academic freedom, democracy, accumulation, protection and creation of knowledge, are to be protected and expanded despite any challenges raised by the changes in nowadays-modern society.

Relevance of the doctoral research. Higher education as a specific social and cultural phenomenon, requires adequate legal regulation: special attention here is paid to the goal that are prescribed by such legal regulation; perceiving

higher education as a public virtue; maintaining balance between detailed and peculiar legal regulations and principles of self-government of the institutions of higher educations and their academic freedom. Quality of legal regulation in the context of higher education is especially important, because it gives ground for balanced interests of different societal groups, as well the state itself. Different aspects of regulation should be bared in mind while seeking effective regulation – economic, social, cultural and others, in other words, systematic approach should be used, the policy of the state toward higher education has to be clearly formulated and reasonably improved, requirements of the laws should be reasoned, proportionate and comprehensive, with out high costs related to their implementation and without the increased administrative burden to the respective subjects.

Higher education of Lithuania and its legal regulations constantly undergo various changes – both necessary ant timely, and quite chaotic and fragmented. It is also important to note that legal regulation of higher education is harmonized and correlates with other means of state regulation – financing, quality (licensing, accreditation, external evaluation), formation and development of political activity strategy. There have recently been a number of reforms implemented in the field of higher education, related to financing of higher educations, management, transformations of influence of the state institutions. Therefore scientific research of these processes is very relevant, important and timely.

Participation of the state in the field of higher education is related with these goals: ensuring quality of higher education, implementing of the accountability to the society, overseeing of utilization of state financing, ensuring economic and industrial needs of the state by identifying demand for certain specialists and ensuring their adequate preparation in the state higher education institutions. However, the state should be interested to provide broad powers to institutions of higher education in solving structural organization, management, quality issues, since universities themselves, while protected from to extensive influence of state legal regulation and micromanagement, can fully take institutional responsibility in light of society for results and quality of their activities. There are current reoccurring discussions in Lithuania, related with financing, ensuring of quality, accountability toward society, and management of higher education. One of the most important notes of these discussions is the problem of relation between influence of the state power and its extent and institutional autonomy of the higher education institutions. State power institutions have quite extensive powers and discretionary rights reasoned by the protection of societal needs and interests. The right and obligation by the state to regulate the system of higher education and main aspects of the activity of higher education

institutions, are in essence non-questionable, however, the regulating strategy and means chosen by the state raise some doubts. It should be noted, that the state has undertaken discretion to set certain aspects of the activity of higher education institution in too much detail by way of certain means (legal regulation and administrative procedures), that should traditionally fall under the competence of autonomy of higher education institutions. While participants of the system of higher education seek as much independence from the state institutions as possible, especially in the fields of finance utilization, management and study process formation.

Therefore it is important and purposive to systematically research which principles and values of higher education presuppose, at the highest extent, the need of a certain state regulation, which factors mostly influence changes in the system of higher education and directly correlate with respective choices of the means of state regulation. Scientific research of state regulation of higher education in light of legal regulation is relevant and timely, because higher education of Lithuania constantly meets political, economical and social challenges, the reform of higher education is not completed, therefore, the problem of extent of state regulation in the field of higher education remains relevant and calls for detailed analysis.

The object of the doctoral research. Features and problems of the state regulation system of higher institutional education.

The subject of doctoral research. Legal regulation of activity of higher university education institutions and its dysfunctions.

It should be noted that concepts of “higher education institution”, “higher school”, “university” are used as synonyms in this research, in other words, they describe institutions which implement university studies, carry out scientific research, experimental development (social, cultural) and (or) high level professional art is expanded. Therefore, this research does not cover higher non-university educational institutions – colleges (that implement college studies, develop applied scientific research and (or) non-professional art), as well as scientific research institutes (that implement long term scientific research or experimental development in certain fields, that are important to the state, society or industrial objects). Such methodological approach was determined by objective to research only higher education schools that provide qualification degrees of all levels (baccalaureate, master, doctoral), implement studies and scientific research. Therefore, in all cases, when the above-mentioned concepts are used, it is presumed that higher education institution, i.e., university is described; if for certain objective reasons related to the research the activity of higher schools, i.e., colleges is analyzed, it shall be expressly named. Furthermore, development circumstances of the non-university higher education sector, its

principles of activity, state regulation problems pose a much broader scope that cannot be fully covered by the scope of the dissertation research.

The aim of the doctoral research. The aim of this study is to systematically research the problematic of state regulation of higher university, to determine dysfunctions of state and legal regulation and propose possible alternative models of mean of regulation.

Following **objectives** where raised while seeking the described aim: 1. To present the concept of higher education and its development, to discover features and principles of this social, cultural and institutional phenomenon, discuss most important factors influencing the change and development of higher education in the end of XX – beginning of XXI centuries, correlating with the respective need of state regulation, to present development of higher education in Lithuania as well as discover features of legal regulation of higher education in Lithuania and ways of administrative legal regulation in the system of higher education in 1918 – 2010; 2. To analyze the content of the right to higher education in international and regional legal documents, analyze practice of legal and quasi-legal organizations while analyzing breaches of the right to higher education and to discover the scope of the right to higher education based on these decisions, to analyze the concept of the right to higher education in Lithuania in constitutional jurisprudence and to discover influence of this concept towards means and scope of state regulation; 3. To determine models of financing of higher education and ways of distribution of state financing to higher education institutions, to evaluate their advantages and disadvantages, to discover experience of foreign countries in financing higher education, to identify problems of application of each financing model in separate states, and to analyze development of financing of Lithuanian higher education in the context of experience of other countries; 4. To evaluate tendencies of financing of higher education in Lithuania and to determine shortages of legal regulation of this field, disclose problems related with dysfunctions of legal regulations and shortcomings of practical applications, determine possible alternatives for the financing model of Lithuanian higher education, as well as propose means and mechanisms for their implementation; 5. To disclose social and cultural basis of the autonomy of higher education, to analyze the theoretical paradigm of autonomy of higher education institutions and practical implementation tendencies and problematic in foreign countries; 6. To analyze model of relation between state regulation of Lithuanian higher education institutions and institutional autonomy in light of financing, internal management autonomy and quality of higher education institutions, to determine problems of legal regulations and propose possible solutions to those.

Academic novelty and practical value of the doctoral research. In the science of law in Lithuania dimensions of accessibility, institutional autonomy, ensuring of quality of higher education were not systematically researched in the light of legal regulation. Novelty and relevance of the research is reasoned by the fact that after completing reform of higher education in 2009 its first results and obvious successes and shortages are analyzed on the scientific level for the first time.

Higher education encounters challenges of massiveness, globalization, internationality; problematic of relation between financing, structural management, institutional autonomy and state regulation all over the world, therefore, special attention in this doctoral thesis is devoted to experiences of foreign countries in various spheres of activity of the system of higher education, which allows to systematically evaluate regulatory features and shortages of legal regulation in Lithuanian higher education. Scientific novelty and practical aspect of the research are influenced by the fact that research is not based solely on analysis of legal regulation, but it is evaluated in the context of other state regulation mechanisms. Furthermore, research formulates possible alternatives for legal regulation of separate fields of higher education, and, after determining certain dysfunctions of legal regulation, possible solutions are proposed.

Some questions analyzed in the research (e.g., content and scope of the right to higher education) were not discussed in the science of law in Lithuania, therefore theoretical paradigm of higher education formulated in this thesis and theoretical analysis of certain aspects may be valuable for scientists of other spheres (educology, history, political science, etc.), as well as other interested in higher education as in social and cultural phenomenon.

No doubt that reform of higher education in Lithuania is not yet complete, and with time both legal regulation and other applied mechanisms of state regulation will be improved and corrected, therefore, it is perceived that this research, where experience of foreign countries, development of legal regulation in Lithuania, are analyzed in great detail and systematically, dysfunctions of legal regulation and problematic of application of state regulatory measures are disclosed, may also carry practical value. Due to above mentioned reasons, the research is valuable in seeking a more effective regulation in the spheres of financing, ensuring quality, institutional autonomy of higher education.

The defended theses of the doctoral research. Following theses are formulated and defended by this research:

1. The specifics of the system of higher education determine need for state regulation that carries certain distinct characteristics. Applied measures of state regulation are identical for higher education, as well as other spheres of state regulation, however, their application must comply with traditions and

values of higher education as that of a social and cultural institute. However, at the present moment the state does not have a clear strategic vision of higher education, and means of regulation chosen by the state, and the tactics and scope of their selection are not coordinated and do not add to dispersion of goals and mission of higher education.

2. State regulation means and their scope in the sphere of higher education do not correspond to the autonomy of higher education institutions and principles of their academic freedom, and do not ensure the quality and effective activity of higher education institutions.

3. Dysfunctions of legal regulation of Lithuanian higher education and ineffectiveness of application of law in some spheres of higher education are one of the main factors determining the problems of the system of higher education.

Sources of the research. There is an extensive number of research on problematic of the higher education system by Lithuanian and foreign authors, the volume of scientific literature proves that philosophical ideas, methodological concepts of higher education, their changes, missions and goals raised for higher education, value concepts of higher education were and are especially important for development of personalities of each country and systems of knowledge dispersion. Problematic of relation between state and higher education institutions also discloses a vast number of works related to problems of state regulation problems of higher education, higher education financing, distribution methods of state financing, right to higher education, accessibility of higher education, dimension of higher education institutional autonomy, ensuring of quality.

Methodological grounds of values and principles of higher education concept, system, as well as transformation tendencies were formulated based on foreign and Lithuanian authors such as R. Barnett, A. Burgen, B. Clark, G. Neave, L. Goedegebuure, F. Kaiser, P. Maassen, L. Meek, F. A. Vught, B. Salter ir T. Tapper, J. N. Kaul, L. Kraujutaitytė, P. Jucevičienė, A. Poškienė, V. Šveikauskas, S. Šalkauskis. Structural system of higher education, classification of higher education institutions are researched in the works of T. Becher ir M. Kogan, A. Burgen, L. Ramonienė, U. Teichler, and P. Scott.

Origin of universities in the middle ages, historical development of higher education concept and concept transformations of higher education that took place in XIX – beginning of XX century were described based on the works of J.W. Baldwin, D. Gudaitytė, R. Klimašauskienė, A. Samalavičius, I. Tinfavičienė. Historic resources of higher education or its institutional research in Lithuania are quite extensive, higher education institutions on various occasions were adorned with attention by way of monographic, collection of artic-

les, conference presentations, memoirs. There are few scientific works on higher education in light of its historical – cultural aspect. Separate mention goes to works and publications by M. Maksimaitis, E. Aleksandravičius which contain relevant historical, social, economic, political aspects of higher education in Lithuania, and which helped the author of this research to better comprehend the historical, political and cultural complexity or the whole of the system of Lithuanian higher education and its institutions.

Forms of state regulation in the sphere of higher education and its influence in the activity of higher education institutions are analyzed in the works of R. Baldwin, C. E. Lindblom, E. J. Woodhouse, W. Dunn, W. Parsons, B. M. Mitnick, E. G. West, administrative legal regulation theory is discussed in the collective work of authors of Mykolas Romeris University.

Higher education as economic, social and cultural right as well as content and scope of the right to higher education are analyzed in the works of M. Langford, A. Nolan, Y. Dedaut, P. M. Eisemann, J. Griffin, J. Alquist, D. Harris, M. O'Boyle, E. Bates, P. Van Dijk, F. Van Hoof, A. Van Rijn, L. Zwaak, significant are researches and reports on implementation of the right to higher education carried out by international organizations, especially UNESCO.

Based on work of D. Albrecht ir A. Ziderman, D. Braun, B. Johnstone ir A. Arora, A. Wagner, P. Cazenave, B. Salter ir T. Tapper, S. Kmit, L. Kraujutaitytė, J. Salmi ir A. M. Hauptman, M. Woodhall, M. Canning, M. Godfrey, D. Holzer-Zelazewska, G. Edirisooriya and other scientists different financing models of higher education, their variety, essential characteristics and influence towards the system of higher education are discussed. Significant, in this aspect, are research carried out by international organizations – the World Bank, European Association of Universities and their reports.

Dimension of higher education institutional autonomy and its different aspects are analyzed in the works of T. Estremann ir T. Nokkala, J. Wyatt, J. Thorens, A. Calgar, R. A. Moor, A. Bladh, T. Karran, R. Berdhal, J. Briccall, M. Kogan, L. Menand, J. Turner, P. Lay, J. R. Mingle. G. Keller, G. Neave ir F. A. Van Vught, I. Bleiklie, B. R. Clark, L. C. Barrows, I. Moses, J. Salmi, and H. R. Kells, discusses problems of management of higher institutions in research.

Problematic of ensuring quality of higher education are discussed in the work of D. Van Damme, V. Bartuševičienė ir L. Butkienė, R. Raza and other work by foreign and Lithuanian authors. Special attention for this aspect is devotes research carried out by ENQA and EUA.

Methods of doctoral research. The methodological basis of the research consists of higher education as a model of educational and institutional system that has a distinctive concept and its development, as well as possessing separa-

te structure. Problematic of state regulation of higher education is analyzed based on these methods: document analysis, description, analytical – critical, analyses of scientific literature, historic analysis, systematic analysis, comparative, source content analysis, meta-analysis.

Short overview of the content of dissertation.

Doctoral thesis are formed of introduction, four parts, conclusions, proposals, appendixes (28 appendixes), and list of legal and scientific literature (451 positions in the list of literature) regulating higher education in Lithuania.

In the *introduction* of the doctoral thesis the scientific issue is raised, the object of the research is described, aim and objectives are raised, methodological aspects and methods, scientific novelty of the research, its theoretical and practical value is described, a list of publications where main aspects of doctoral research are discussed.

The doctoral dissertation is composed of four main parts: **“Theoretical paradigm of higher education”**, **“Development of legal regulation of higher education in Lithuania”**, **“Problems of financing an accessibility of higher education”**, **“Dimension of institutional autonomy of higher education”**.

In the *first part* of the doctoral thesis **„Theoretical paradigm of higher education“** is composed of five chapters: *„Concept of higher education and its development“*; *„Characteristics and principles of higher education as social and institutional phenomenon “*; *„Development tendencies and challenges of the higher education system in XXI century“*; *„Dimensions of the higher education system“*; *„Specifics of state regulation of higher education in Lithuania“* (with sub-parts *„Characteristics of state regulation of higher education in Lithuania“*; *„Goals of legal regulation and nature of administrative legal regulation in the system of higher education“*). It this part of the dissertation theoretical concept of higher education, its system and conceptual development, main features that determine need for certain legal regulation and its scope are discussed. This part of the research principles of higher education as social and institutional phenomenon are discussed, and their incorporation into legal norms of Lithuania. To reach goals raised by doctoral research a list of certain dimension of the system of higher education is formed, which are regulated by means of state regulation, but which, at the same time influence creation of such means; those higher education dimensions are selected for analysis which are influenced by legal regulation the most.

The *second part* of doctoral research **“Development of legal regulation of higher education in Lithuania”** is divided into four parts: *„Short overview of historic development of higher education in Lithuania“*; *„Specifics of legal regulation of higher education in Lithuania in 1918 – 1990“* (with sub-parts

„Activity of higher education institutions and their legal regulation in 1918-1940“, „Specifics of legal regulation of higher education in Lithuania in 1940 – 1990“); „Tendencies of legal regulation of the system of higher education in 1990-2010“ (with sub-parts „Transformations of legal regulation of higher education in 1990 – 1999“, „Changes in legal regulation of higher education in 2000 – 2009“); „Institutional level of legal regulation of higher education in Lithuania“. In this part of the dissertation development tendencies of higher education in Lithuania are discussed, historic, economical, social circumstances of incorporation and activity of higher education institutions are discovered; influence of the historic context on legal regulation of the whole system and separate branches of higher education institutions is evaluated. This part of the doctoral research analyses legal regulation of higher education and its development of period of 1918 – 1940, the soviet period, period after restoration of independence of the end of the XX – beginning of the XXI centuries. This part of the doctoral research also analyzes institutional level of regulation of higher education, competent institutions, their functions, influence of state power institutions toward activity of higher education institutions is discussed.

The *third part* of the doctoral research **“Problems of financing an accessibility of higher education”** is divided into three chapters: „The content of the right to higher education and its influence on legal regulation of higher education” (with sub-parts “Right to education in international and regional legal documents”, „Content and scope of the right to higher education“, „Right to higher education in Lithuania“); „Financing of the system of higher education” (with sub-parts “Model of higher education financing”, “Ways of state financing of higher education and experience of foreign countries”); „Financing problems of higher education in Lithuania“ (with sub-parts „Dynamics of state financing of higher education in Lithuania”, “Reform of higher education financing of 2009 – possibilities and *status quo*”, “Alternative model of financing of higher education in Lithuania”). In this part of the dissertation the concept of right to higher education is analyzed in international and regional documents, the content and scope of this right, as well as its interpretation in the constitutional jurisprudence of Lithuania. An aspect of accessibility of higher education is separated as well as constitutional obligations of Lithuania in the field of accessibility of higher education. Experience of foreign countries is analyzed in selection ways of state financing, development and challenges of financing of higher education in Lithuania is researched; after analyzing main provisions of the financing reform of higher education in Lithuania and evaluating first results of the reform, conclusions are regarding main shortages and advantages of the reform are provided, other financing alternatives for higher education are suggested.

The *fourth part* of the doctoral research “**Dimension of institutional autonomy of higher education**” is composed of three chapters: „*Autonomy of higher education institutions*” (with sub-parts „Historical, social, cultural grounds of higher education institutions autonomy”, „Content and scope of university autonomy and academic freedom”); „*Relation model between state regulation of Lithuanian higher education institutions and institutional autonomy*” (with sub-parts „Financial autonomy of higher education institutions”, „Management autonomy of higher education institutions“); „*Institutional autonomy of higher educations and ensuring quality of higher education in Lithuania*“ (with sub-parts “Models and means of ensuring quality of higher education”, „Relation between external quality control of higher education in Lithuania and institutional autonomy”). In this part of the doctoral dissertation social and cultural grounds of higher education institutions’ autonomy are discussed, practical implementation tendencies in foreign countries and their problems, problems and shortages of legal regulation are discussed, models and ways of ensuring quality of higher education are analyzed, influence of the scope of the autonomy of higher education institutions and state regulation on the quality of higher education in Lithuania.

Conclusions

The following main conclusions were made after summarizing the results of the research:

1. Principles and values that were formed due to historic tradition, which determine uniqueness and specifics of the system of higher education, and which ensure capabilities of higher education to implement its mission and objectives, raises need for certain regulation, when the relation of the state and higher education institutions are based on parity, an influence of the state on the activity of higher education institutions is only to such extent as it is necessary to ensure the needs of the society. However, approach towards higher education as a public interest presupposes a need for effective legal regulation in order to ensure the needs of the society to the maximum, since it is presumed that without applied state measures social and economic equality in the context of this interest would be breached. This is the precise dichotomy, which determines the complexity of state regulation in light of higher education.

2. However, if higher education is considered as not only a public but also a private virtue, an inevitable conflict between the possible excess administrative regulation and privately decided provisions arises; therefore a doubt that excessively detailed administrative regulation and limitation of decision making by higher education institutions related to internal management, personnel, content of study programs, is at all reasonable. Arising to certain prescribed

administrative procedures put unnecessary burden activities of higher education institutions, limits natural formation of competitive relations and is unreasonable neither from economical, nor social point of view. Dichotomy of higher education as public and private virtue is important in light of financing of higher education, because if higher education is perceived a private investment, the main beneficiary here is the student himself, therefore, he has to inevitably add to the financing.

3. Processes of higher education becoming massive, commercialization, industrialization, when market and needs of society have an increasing influence in financing of the universities, creating study programs, ensuring the quality of higher education, creates a paradox, when the state, on one hand, by way of legal regulation grants higher education institutions rather broad institutional autonomy, which empowers to adopt independent internal managerial decision; yet, on the other hand, by way of other state regulatory measures (state financing, accreditations and activity evaluation procedures) have direct effect on the activity of higher education institutions. On the level of state institutions state regulation is usually compared to legal regulations and overseeing of its implementations, however, a tendency in the field of higher education is observed that an even greater pressure is applied on higher education institution by other state regulatory measures than by legal regulation itself; reasoning and public control of such measures is more complicated, because non-legal regulatory measures are usually based not on legal, but economic, political or other arguments.

4. Development of higher education and its legal regulation was largely influenced by historical, political, economical and social situation of Lithuania. The fact that development of higher education in Lithuania was constantly interrupted due to historical and political circumstances, determined absence of strong historical traditions and values, as well as dubious and tendentious interpretation of certain phenomenon in higher education. Experience of higher education institutions has shown that purposeful legal regulation in higher education institutions, which grants extensive autonomy in management, personnel selection, formation of scientific discourse, which provides academic freedom independent of political or economical insinuations by the state power, determines effective and productive study and science, and activity of these institutions based on public interest.

5. These main shortcomings are to be stressed in the field of legal regulation of higher education: legal regulations are excessive, in other words, legal norms regulate those spheres of activity of higher education institutions, which, according to the principles and tradition of higher education, as well as experience of foreign countries, should fall under the competence of self government

of the institutions; implementation process of legal regulation is defective, in other words, even though norms regulating certain legal relation exist, but due to political or economic reasons they are ineffective (for example, even though the methodology adopted by the Government, regulating how financing should be granted to each higher education institution, but due to difficult financial situation of the state such financing is not granted).

6. There are following gaps on the institutional level of regulating higher education in Lithuania:

6.1. The institutional level responsible for regulation of higher education has been very unstable; nearly annually institutions responsible for regulation and overseeing of the system of higher education rotated; state institutions responsible for formation and implementation national science and studies policy were incorporated and frequently restructured or they were not granted enough power for implementation of their prescribed competencies, which had a negative influence on effective functioning of the system of higher education, increased administrative burden on institutions of higher education, since newly established or restructured state institutions constantly altered the legal regulation in the activity of higher education institutions.

6.2. It is doubted that certain functions prescribed to the Ministry of Education and Science and its subordinate institutions should really belong to central executive institutions, for example, general and special requirements of the first stage studies, integral studies and master studies programs and their adoption. Such direct administrative functions in the system of higher education excessively expand the influence of the executive power, it is also doubtful whether officials of respective state institutions possess the necessary knowledge in order to be able to provide detailed regulation of each study program implemented in the country, detailed regulation of certain spheres of activities of higher education institutions is criticized, because in such way the state shows its distrust in competencies of higher education institutions themselves, it also limits the academic autonomy of higher education institutions and their ability to implement goals of higher education in the best way possible.

7. Aspect of accessibility of higher education in Lithuania is preconditioned by dysfunctions of legal regulation and excessive influence of the state while deciding issues of admissions:

7.1. The main aspect of the concept of the right to higher education is accessibility of higher education accordingly to individual capacities. One of the main challenges in accessibility of higher education is that the increasing demand for education is inadequate due to possibilities or desire of the state to provide enough public resources or legal mechanisms for proper implementation of such demand. Problem of accessibility of higher education in Lithuania

for the most part is determined by the constitutional provision, which grants a right to prospective students to receive free higher education in a state higher education institution. Such constitutional obligation is unique in the global context, albeit doubtful due to its economical or social reasoning, as well as in light of its legal regulation. On the other hand, if a state is financially incapable to ensure the right of all prospective students to free higher education, there occur various manipulative interpretations on the level of constitutional jurisprudence, which does not provide for implementation of principles of legal clarity nor just expectations.

7.2. Improper implementation of accessibility of higher education in Lithuania is related to legal regulation that underwent frequent alterations, Article 47 of the law of Higher Education, which was responsible for this aspect was amended six times until May 12th, 2009.

7.3. Legal regulation that existed, and which determined the competence of the Government to set a general number of students for admissions (both state financed, and paid studies to all forms and stages of the studies), without any reasonable demand from the society limited activity of institutions of higher education, by, at the same time, denying the right of every person a right to higher education. Therefore, elimination of such provision as of May 12th, 2009 is perceived as a positive phenomenon.

7.4. As of May 12th, 2009, the Law of Higher Education provides that state financing is granted according to the general list of the best high school graduates; such regulation may distort the constitutional provision regarding the right of all prospective students to receive free higher education, because the general list of “the best” does not necessarily encompass those complying with the criteria of excellent performance; the waiting line in that list is formed by way of comparison, i.e., by comparing the results of individuals who are applying, the results of those who already study are also compared, therefore, a situation is possible, when a person who received state financing is not performing “well” in the objective absolute sense, but in such a way may be considered only by subjective comparison of those who study. Such legal regulation in light of social justice and constitutionality is doubtful.

8. The system of financing of higher education is one of the main factors determining the whole system of higher education – on institutional, qualitative, accessibility and other levels. Research determines following main financing methods: bureaucratic, collegial and market models (according to the interrelation of financial resources and the effect by the provider in the system of higher education); institutional financing, program financing and financing of a service provider (according to the receiver of state financing). State financing mechanisms and ways in different countries vary, their selection depends

on the goals prescribed by state regulation, economical capacity of the country, relation between state institutions and autonomy of higher education system. None of the previously selected model of financing in Lithuania ensured proper accessibility of higher education, quality, did not attract qualified pedagogical personnel.

9. The new model of financing as of May 12th, 2009, has these shortcomings:

- Sub articles 1 and 2 of Article 71 of the Law of Science and Studies are criticized because they provide, that by way and size determined by the Government, for part of the students who pay full tuition for their studies and who demonstrate academic excellence the state compensates the tuition price paid during a set periods of time (part of tuition no greater than the normative price of the studies), and general number of such students should comprise no more than 10% of the number of students in state financed studies of that that year, first two years or remaining years of studies who have graduated, because the Constitutional Court on numerous counts has stated, that criteria set by law, according to which the state financed student are considered those of “academic excellence” can not be formal, it is not permissible to prematurely set a fixed number of supposedly “citizens of academic excellence” – neither absolute nor relative number;

- the system of student loans is defective – students, who have taken out loans for their studies from private banks have to immediately, after its pay off (i.e., after granting it to the receiver of the loan) pay interest; and the repay of the loan will start within 12 months of completion or termination of the studies (in other states the repay term is either not foreseen, or it is linked with the income, or is extensively longer);

- there are no objective reasons due to which private higher education institutions should receive orders from the state to prepare specialist of certain spheres.

10. Main aspects that should be stressed while discussing the relation between state regulation and institutional autonomy of higher education are the legal status of institutions of higher education and level of constitutional protection, independence of organs and individuals who have decision making power or participate in governing bodies, level of financial and academic freedoms ensured by the state. Following legal dysfunctions are determined in legal regulation of Lithuania:

10.1. After adoption of the new Law of Science and Studies in 2009, and amending the status of higher education institutions from budget to public institutions, higher education institutions have gained certain autonomy in setting tuition prices, managing assets, borrowing and other financial activities. How-

ever the borrowing possibility is limited by very concrete and detailed provisions that the institution has to abide; as well as immovable property that is owned under the right of ownership by the institution has certain requirements attached, for example, when an institution of higher education has to receive prior consent from the Government if it want to transfer the property into the ownership of third parties. Institutions of higher education have not gained full autonomy in regard of the property, but despite that the autonomy was expanded substantially.

10.2. Management structure of institutions of higher education until 2009 did not comply with the practice applied in other countries, because boards of universities were foreseen a competence of social control and foster organ, and the senates, which were formed of the members of academic body, had functions of organizational and administrative functions; after the reform, the chosen model where the board (formed of members of academic body and social partners) has broadest rights and may influence at large the activity of institutions of higher education. It should be noted that as much as five members (which is more than half) of the Board are appointed by the Minister of education and Science; theoretically such competence of the minister is coordinated with the will of other subjects, but in practice the Minister may abuse the discretionary powers granted to him, because there are no precautions or safeguard preventing that foreseen in the law itself.

10.3. As well as in many European countries the quality of higher education in Lithuania is ensured by way of self-analysis, external experts and feed back processes, however the system of ensuring quality of higher education in Lithuania is too centralized and formalized, there are certain bureaucratic features, which unreasonably burden implementation of new studies, as well as increases the administrative weight of higher education institutions, when additional evaluations are carried out for the study programs that have already been accredited. Therefore it is proposed that, for example, it would be reasonable while preparing study programs to extensively decrease legal regulation, to grant more independence and obligations to universities, by setting only the most general requirement for study programs (number of credits, percent of selective and mandatory courses, maximum number of courses taken during the semester). Other norms detailing the formation of the content of the program are excessive, they not only carry heavy administrative burden on institutions of higher education and their personnel, but in essence eliminate any kind of responsibility of the institutions of higher education for the content and, in turn, the quality of the courses.

11. Success of a concrete university in a modern social, cultural, economical, demographical background may be preconditioned by such factors as a

whole: expansion of relations between the institution of higher education and the society; diversification of financial resources; improvement of internal structure and management system; sustaining of a productive academic base and expansion of fundamental and applied research; formation of an innovative corporative internal structure, interdisciplinary nature of studies; adoption of the content of the study programs and utilization of modern technologies in the study process; correlation of development tactics and selective methods with strategy and mission if the institution itself.

LIST OF ACADEMIC PUBLICATIONS

1. Pranevičienė, B., Pūraitė, A. Right to Education in International Legal Documents. *Jurisprudencija*. 2010, 3 (121): 133-156.
2. Pranevičienė, B., Pūraitė, A. The Financing Methods of Higher Education System. *Jurisprudencija*. 2010, 4 (122): 335-356.
3. Pūraitė, A. Legal Regulation of Higher Education Institutions in Lithuania in 1918-1940. *Socialinių mokslų studijos*. 2010, 4 (8): 251-273.
4. Zuzevičiūtė, V., Tandzegolskienė, I., Pranevičienė, B., Pūraitė, A. Basic Rights in European Union and Frameworks of Innovations in Higher Education. *The Higher Education in the Conditions of Market: Proceedings of International Scientific Conference, 16-18th April, 2008*. Vilnius: Mykolas Romeris University, 2008, p. 49-57.
5. Pūraitė, A., Zykevičius, A. The Right to Education – European Approach. *Public Security in the Context of Globalization. Proceedings of the Scientific Conference. (I)*. Kaunas, Mykolas Romeris University, 2010, p. 112-120.

REPORTS IN SCIENTIFIC CONFERENCES ON THE DISSERTATION TOPIC

1. „Accessibility of the Right to Higher Education: Comparative Approach“. International Scientific Conference „Impact of Globalization to Law: Cohabiting, Integrating and Dissolving Legal Cultures, Systems and Traditions“. Kaunas, Vytautas Magnus University, 22nd October, 2010.
2. „Right to Education and Its Scope in International Legal Instruments“. International Scientific Conference „The Topicalities of the Public Safety Security“. Kaunas, Mykolas Romeris University, 28th June, 2010.
3. „The Right to Education – Social Fiction or Legal Reality“. International Scientific Conference „Topical Problems of Implementation and Protection of Human Rights“. Kaunas, Mykolas Romeris University, 22nd January, 2010.
4. „Basic Rights in European Union and Frameworks of Innovations in Higher Education“. International Scientific – practical conference „The Higher Education in the Conditions of Market“. Vilnius, Mykolas Romeris University, 16-18th April, 2008.

CURRICULUM VITAE

NAME: Aurelija Pūraitė

YEAR OF BIRTH: December 27, 1978.

EDUCATION: Doctoral candidate in law (Mykolas Romeris University) from 2006.

Master's degree in Law, International Law Specialization (Vytautas Magnus University) in 2004.

Michigan State University College of Law Transnational Law Certificate in 2004.

Bachelor's Degree in Lithuanian Philology (Vytautas Magnus University) in 2001.

LANGUAGES:	SPEAKING	WRITING	READING
English	Excellent	Excellent	Excellent
Russian	Good	Good	Excellent
Spanish	Good	Average	Good

COMPUTER: User of Microsoft Office 2000, Internet programs

EXPERIENCE:

RECORDS:

02 2005 – till now Lecturer at Mykolas Romeris University

05 2004 – till now Registered individual activity, legal consultations

02 2002 – 02 2005 Lawyer in Joint Stock Company "ECG"

Aurelija Pūraitė

AUKŠTOJO UNIVERSITETINIO MOKSLO VALSTYBINIS REGULIAVIMAS

Santrauka

Tiriamoji problema. Mokslo ir studijų misija – padėti užtikrinti šalies visuomenės, kultūros ir ūkio klestėjimą, būti kiekvieno Lietuvos Respublikos piliečio visaverčio gyvenimo atrama ir paskata, tenkinti prigimtinių pažinimo troškimą. Darni mokslo ir studijų sistema grindžia žinių visuomenės plėtotę, žiniomis paremtos ekonomikos stiprėjimą ir darnų šalies vystymąsi, dinamišką ir konkurencingą šalies ūkio gyvenimą, socialinę ir ekonominę gerovę; ugdo kūrybingą, išsilavinusią, orią, etiškai atsakingą, pilietišką, savarankišką ir verslią asmenybę, puoselėja civilizacinę Lietuvos tapatybę, palaiko, plėtoja ir kuria šalies ir pasaulio kultūros tradicijas (Mokslo ir studijų įstatymo preambulė). Aukštojo mokslo uždavinys - ugdyti išsilavinusią, mokslui ir naujausioms technologijoms bei kultūros vertybėms imlią asmenybę ir visuomenę, kurti, kaupiti ir skleisti mokslo žinias bei kultūros vertybes, įtvirtinti nacionalinės kultūros savitumą. Kaip esminė šalies ateities dvasinio ir materialiojo klestėjimo sąlyga, aukštasis mokslas studijomis, moksliniais tyrimais ar menine kūryba skatina naujų žinių ir kultūros vertybių kūrimą. (Aukštojo mokslo įstatymo preambulė).

Pastaruoju metu apie aukštąjį mokslą nuolat diskutuojama globalizacijos kontekste, pabrėžiamos aukštojo mokslo masiškėjimo, komercializacijos, internacionalizacijos, fragmentizacijos, industrializacijos tendencijos. Ypač ryškus aukštojo mokslo raidos etapas Europoje prasidėjo XX a. pabaigoje - XXI a. pradžioje, kuomet itin intensyvus tapo tarptautinis bendradarbiavimas, aukštojo mokslo internacionalizacija. Šį reiškinį žymintys ir skatinantys veiksniai – Europos šalių švietimo ministrų pasirašyta Bolonijos deklaracija, kurioje, *inter alia*, buvo iškelti ir studentų bei dėstytojų mobilumo skatinimo, aukštojo mokslo tarptautiškumo plėtojimo tikslai, taip pat 2000 m. Europos Sąjungos Viršūnių Tarybos paskelbta Lisabonos deklaracija, kurioje iškeltas ambicingas tikslas globalizacijos sąlygomis Europos Sąjungai tapti konkurencingiausia, žinių ekonomika pagrįsta rinka pasaulyje. Aukštajam mokslui keliamas uždavinys būti šio tikslo įgyvendinimo dominante ugdant įgūdžius ir kompetencijas, reikalingas sėkmingam Lisabonos tikslų įgyvendinimui. Tiek tarptautiniai, tiek Europos Sąjungos institucijų priimti dokumentai taip pat ne kartą pabrėžė ypatingą mokslo ir studijų institucijų vaidmenį kuriant konkurencingą žinių visuomenę, užtikrinant pažangą ir visuomenės vystymąsi, gerovės tiek atskiroje valstybėje, tiek Europos Sąjungoje, tiek pasaulyje plėtojimą.

Tuo pačiu aukštasis mokslas kritikuojamas dėl prastos studijų kokybės, socialinių partnerių nepakankamo dalyvavimo universitetų valdyme, per ilgą ir nepakankamai specializuotą studijų, per smulkių studijų programų, nepakankamo lygio pedagoginio personalo ir mokslinių tyrimų, neatvirumo visuomenei. Todėl neišvengiamai kyla klausimas, kas nulemia tokią dviprasmišką aukštojo mokslo būseną, kokią įtaką sprendžiant (ar, priešingai, jas kuriant) problema, su kuriomis susiduria aukštojo mokslo sistema turi valstybė ir kokiomis priemonėmis ir valstybinio reguliavimo mechanizmais ši įtaka gali būti modeliuojama. Keičiantis aukštojo mokslo politinei, socialinei ir ekonominei aplinkai, atitinkamų pokyčių neišvengia ir aukštųjų mokyklų bei valstybės santykiai. Būdinga bendra daugeliui šalių tendencija laikytinas valstybės įtakos ir kontrolės silpnėjimas aukštųjų mokyklų atžvilgiu, antra vertus, valstybė, vis dar būdama pagrindiniu aukštojo mokslo finansuotoju, yra suinteresuota optimizuoti aukštųjų mokyklų veiklos veiksmingumą, palaikyti tam tikrą aukštojo mokslo kokybę bei užtikrinti orientaciją į visuomenės ir rinkos poreikius.

Aukštasis mokslas nuolat susiduria su atvirumo ir atskaitomybės visuomenei problema. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad aukštojo mokslo paskirtis – kurti, kaupti ir skleisti mokslo žinias bei kultūros vertybes, ugdyti asmenybę ir visuomenę. Todėl visuomenė yra suinteresuota, kad aukštosiose mokyklose būtų sudarytos sąlygos ugdyti visapusišką asmenybę, kad aukštosios mokyklos turėtų dėstymo, mokslinių tyrimų ir kūrybinės veiklos laisvę. Savo ruožtu aukštosios mokyklos turi reaguoti į kintančius visuomenės poreikius ir derinti savo veiklą su visuomenės interesais. Vadinasi, aukštosios mokyklos autonomijos principas turi būti derinamas su atsakomybės ir atskaitomybės visuomenei principu, kitomis konstitucinėmis vertybėmis, su aukštųjų mokyklų pareiga laikytis Konstitucijos ir įstatymų, su aukštųjų mokyklų ir visuomenės interesų sąveika ir jų derinimu (Konstitucinio Teismo 2002 m. vasario 5 d. nutarimas). Beje, ir Universitetų Didžiojoje Chartijoje (*Magna Charta Universitatum*, 1088 m. rugsėjo 18 d.) yra nustatyta, kad „šiandieniniame pasaulyje universitetų paskirtis teikti žinias jaunajai kartai reiškia, jog jie turi tarnauti kartu ir visai visuomenei“. Kad „universitetas galėtų tenkinti šiuolaikinio pasaulio poreikius, jo tiriamasis ir mokslinis darbas turi būti moralės ir intelekto atžvilgiu nepriklausomas nuo jokios politinės, ideologinės ar ekonominės valdžios“ (Pagrindiniai principai, 1 straipsnis). Tai suponuoja ypatingą universiteto statusą valstybėje ir visuomenėje (Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 27 d. nutarimas).

Aukštojo mokslo institucijų vykdoma ypatinga misija ir funkcijos, visuomenės lūkesčiai aukštojo mokslo atžvilgiu, taip pat aukštųjų mokyklų istorinės tradicijos ir vertybiniai principai reikalauja ir atitinkamo valstybinio reguliavimo bei adekvataus, racionalaus, veiksmingo ir subalansuoto išorinio poveikio

priemonių taikymo aukštojo mokslo atžvilgiu. Išorės poveikis gali būti suprantamas tiek kaip valstybės teisinio reguliavimo ir administracinėmis priemonėmis nustatyti suvaržymai, tiek kaip visuomenės daroma įtaka, tiek kaip pačios aukštojo mokslo institucijos sukurtos vidinės taisyklės. Teisinio reglamentavimo lygmenyje atvirumo visuomenei principas labiau sietinas su atskaitomybe už veiklos rezultatus, kokybę ir finansinių išteklių panaudojimą. Tokia situacija susiformavo dėl specifinių aukštųjų mokyklų ir valstybės santykių Lietuvoje, pagrįstų tam tikra finansavimo, valdymo, veiklos priežiūros forma. Plačiaja prasme aukštojo mokslo atvirumo visuomenei sąlyga turėtų būti suprantama kaip žinių, sukauptų aukštajame moksle, atvirumą ir prieinamumą visuomenei, taip pat su kultūros vertybių perdavimą. Tuo pačiu tai reiškia ir glaudesnius ryšius su socialiniais partneriais (verslo atstovais, technologijų gamintojais ir užsakovais, kitų ugdymo grandžių dalyviais).

Valstybė, siekdama aukštojo mokslo misijos įgyvendinimo, taip pat visuomenė, turinti ambicijų tapti intelektualia, konkurencinga, ekonomiškai pajėgia šiuolaikinių politinių, ekonominių, sociokultūrinių pokyčių kontekste, turi sukurti reikalingas sąlygas (finansines, teises, administracines), kurios būtų suderinamos su aukštųjų mokyklų tradicinėmis ir moderniomis vertybėmis ir padėtų universitetams tobulinti ir modernizuoti savo veiklą, tapti konkurencingesniais bei užtikrinti visuomenės ir valstybės poreikių įgyvendinimą. Pripažįstama, jog esminės universitetų tradicijos ir vertybės – mokslo ir studijų vienovė, institucinė autonomija, akademinė laisvė, demokratiškumas, žinių kaupimas, saugojimas ir kūrimas, - turi būti saugomi ir plėtojami nepaisant jokių šiuolaikinės visuomenės kaitos nulemtų iššūkių.

Disertacinio tyrimo aktualumas. Aukštasis mokslas, kaip tam tikra specifika pasižymintis socialinis ir kultūrinis reiškinys, reikalauja atitinkamo teisinio reglamentavimo: ypatingą reikšmę čia turi tikslai, kurių siekiama konkrečiu teisiniu reguliavimu; aukštojo mokslo, kaip viešosios gėrybės, traktavimas; pusiausvyros tarp detalaus, smulkmeniško teisinio reguliavimo ir aukštojo mokslo institucijų savivaldos ir akademinės laisvės principų, išlaikymas. Teisinio reglamentavimo kokybiškumas aukštojo mokslo kontekste yra itin svarbus, nes juo turi būti suderinami skirtingų visuomenės grupių, taip pat ir pačios valstybės, interesai. Siekiant efektyvaus reglamentavimo turėtų būti atsižvelgiama į įvairius reguliavimo aspektus – ekonominį, socialinį, kultūrinį ir kitus, kitaip tariant, turi būti remiamasi sisteminiu požiūriu į aukštąjį mokslą, valstybės politika aukštojo mokslo atžvilgiu turi būti aiškiai formuluojama ir pagrįstai tobulinama, teisės aktų reikalavimai turėtų būti pagrįsti, proporcingi ir suprantami, nesukeliantys didelių šių teisės aktų reikalavimų vykdymo sąnaudų ir nedidinantys administracinės naštos atitinkamiems subjektams.

Lietuvos aukštasis mokslas ir jo teisinis reguliavimas nuolat patiria įvairių pokyčių – tiek būtinų, sisteminių ir savalaikių, tiek gana chaotiškų ir fragmentiškų. Svarbu pastebėti ir tai, jog aukštojo mokslo teisinis reguliavimas yra derinamas ir koreliuoja su kitomis valstybinio reguliavimo priemonėmis – finansavimu, kokybės užtikrinimo priemonėmis (licenzijavimu, akreditacija, išoriniu vertinimu), politiniu veiklos strategijos ir vystymosi formavimu. Pastaruoju metu aukštojo mokslo srityje įgyvendinama daug reformų, susijusių tiek su aukštojo mokslo finansavimu, tiek su valdymu, tiek su valstybės institucijų įtakos transformacija. Todėl šių procesų mokslinė analizė yra aktuali, svarbi ir savalaikė.

Valstybės dalyvavimas aukštojo mokslo srityje yra siejamas su šiais tikslais: aukštojo mokslo kokybės užtikrinimas, atskaitomybės visuomenei įtvirtinimas, valstybės biudžeto lėšų naudojimo priežiūra, šalies ekonominių ir ūkinių poreikių užtikrinimas identifikuojant tam tikrų specialistų poreikį ir užtikrinant atitinkamą jų parengimą valstybinėse aukštosiose mokyklose. Tačiau nuolat pabrėžiama būtinybė suderinti valstybinio reguliavimo priemonių taikymo apimtį su universitetų institucinės autonomijos, savivaldos ir akademinės laisvės principais, nes nesuteikus universitetams autonomijos, jie negalės būti novatoriški ir efektyviai reaguoti į socialinius ir ekonominius pokyčius. Valstybė turėtų būti suinteresuota suteikti kuo didesnius įgaliojimus aukštosioms mokykloms sprendžiant struktūrinės organizacijos, valdymo, kokybės užtikrinimo klausimus, nes tik universitetai, apsaugoti nuo pernelyg didelio valstybinio teisinio reglamentavimo ir mikrovaldymo, gali visiškai prisiimti institucinę atsakomybę visuomenei už savo veiklos kokybę ir rezultatus.

Vienok pastaruoju metu Lietuvoje nuolat kyla diskusijos, susijusios su aukštojo mokslo finansavimo, kokybės užtikrinimo, atskaitomybės visuomenei, valdymo problemomis. Vienas iš svarbiausių šių diskusijų leitmotyvų yra valstybinės valdžios įtakos ir jos apimtį ir aukštųjų mokyklų institucinės autonomijos santykio problema. Valstybinės valdžios institucijos, motyvuojant visuomenės poreikių ir viešojo intereso apsauga, aukštojo mokslo atžvilgiu turi gana plačius įgaliojimus ir diskrecines teises. Be abejo, valstybės teisė ir pareiga reguliuoti aukštojo mokslo sistemos ir aukštųjų mokyklų veiklos svarbiausius aspektus yra nekvestionuotina, tačiau abejotina yra valstybės pasirinkta reguliavimo strategija ir priemonės. Pastebėtina, jog valstybė tam tikromis priemonėmis (teisiniu reguliavimu ir administracinėmis procedūromis) prisiėmė diskreciją pernelyg detalai nustatyti tam tikrus aukštųjų mokyklų veiklos aspektus, kurie tradiciškai priskirtini aukštojo mokslo institucijų autonomijos kompetencijai. Tuo tarpu kai aukštojo mokslo sistemos dalyviai siekia kuo didesnės nepriklausomybės nuo valstybės institucijų, ypač finansų naudojimo, valdymo ir studijų proceso formavimo srityse.

Todėl yra svarbu ir tikslinga sistemiškai ištirti, kokie aukštojo mokslo principai ir vertybės labiausiai suponuoja tam tikro valstybinio reguliavimo poreikį, kokie veiksniai turi didžiausią poveikį aukštojo mokslo sistemos kaitai ir tiesiogiai koreliuoja su atitinkamų valstybinio reguliavimo priemonių pasirinkimu. Mokslinis Lietuvos aukštojo mokslo valstybinio reguliavimo tyrimas teisinio reglamentavimo požiūriu yra aktualus ir savalaikis, nes Lietuvos aukštasis mokslas nuolat susiduria su politiniais, ekonominiais ir socialiniais iššūkiais, aukštojo mokslo reforma Lietuvoje nėra baigta, todėl valstybinio reguliavimo apimties aukštojo mokslo srityje problema lieka aktuali ir reikalauja išsamios analizės.

Disertacinio tyrimo objektas. Aukštojo universitetinio mokslo valstybinio reguliavimo sistemos ypatybės ir problemos.

Aukštojo mokslo (angl. *higher education, tertiary education*) samprata skirtingose šalyse yra labai įvairi, tačiau pagal Tarptautinę standartizuotą švietimo klasifikaciją (angl. *International Standard Clasification of Education*) aukštuoju mokslu laikomas mokymasis, kuriam pradėti reikia viduriniojo išsilavinimo ir kuris trunka ne trumpiau kaip trejus metus, taip pat kurį užbaigus suteikiamas tam tikras nacionalinis laipsnis ar kvalifikacija. Be to, įvairiose šalyse skirtingai vertinamas universitetinis ir neuniversitetinis aukštasis mokslas. Kai kuriose valstybėse universitetinės ir neuniversitetinės aukštosios mokyklos suteikia to paties lygmens kvalifikaciją, kitose šalyse atitinkamų institucijų suteiktos kvalifikacijos ir laipsniai skiriasi.

Disertacinio tyrimo dalykas. Aukštojo universitetinio mokslo institucijų veiklos teisinis reglamentavimas ir jo disfunkcijos.

Pabrėžtina, jog tyrime sąvokos „aukštojo mokslo institucija“, „aukštoji mokykla“, „universitetas“ vartojamos kaip sinonimai, kitaip tariant, jomis įvardijamos institucijos, kuriose vykdomos universitetinės studijos, atliekami moksliniai tyrimai, eksperimentinė (socialinė, kultūrinė) plėtra ir (arba) plėtojamas aukšto lygio profesionalusis menas. Taigi, šiame tyrime nėra analizuojama neuniversitetinių aukštųjų mokyklų – kolegijų (kuriose vykdomos koleginės studijos, plėtojami taikomieji moksliniai tyrimai ir (arba) profesionalusis menas), taip pat mokslinių tyrimų institutų (kurie vykdo valstybei, visuomenei ar ūkio subjektams svarbius ilgalaikius steigėjo nustatytos krypties mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą) veikla. Tokį metodologinį apsisprendimą nulėmė siekis nagrinėti tik aukštųjų mokyklų, teikiančių visų pakopų (bakalaurą, magistrą, daktarą) kvalifikacinius laipsnius ir vykdančios studijas bei mokslinius tyrimus. Todėl visais atvejais, kai tyrime vartojamos minėtos sąvokos, preziumuotina, jog kalbama apie aukštojo mokslo instituciją – universitetą, jei siekiant tam tikrų tyrimo uždavinių įgyvendinimo analizuojama aukštųjų mokyklų – kolegijų veikla, tai įvardijama atskirai. Be to, neuniversitetinio aukštojo

mokslo sektoriaus kūrimosi aplinkybės, veiklos principai, valstybinio reguliavimo problemos yra pakankamai platus objektas, kuriam derėtų skirti didesnę dėmesį, nei tai leidžia padaryti disertacinio tyrimo apimtis.

Disertacinio tyrimo tikslas. Sisteminiu požiūriu ištirti aukštojo universitetinio mokslo valstybinio reguliavimo problematiką, nustatyti valstybinio reguliavimo bei teisinio reglamentavimo disfunkcijas bei pasiūlyti galimus alternatyvius reguliavimo būdų modelius.

Siekiant apibrėžto tikslo, disertaciniame tyrime iškelti šie **uždaviniai**: 1. Pristatyti aukštojo mokslo sampratą ir jos raidą, atskleisti šio socialinio, kultūrinio ir institucinio reiškimo bruožus ir principus, aptarti svarbiausius veiksnius, darančius poveikį aukštojo mokslo kaitai ir raidai XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje bei koreliuojančius su atitinkamo valstybinio reguliavimo poreikiu, pristatyti Lietuvos aukštojo mokslo raidą bei atskleisti Lietuvos aukštojo mokslo teisinio reguliavimo ypatybes ir administracinio teisinio reglamentavimo aukštojo mokslo sistemoje pobūdį 1918 – 2010 metais; 2. Išnagrinėti teisės į aukštąjį mokslą turinį tarptautiniuose ir regioniniuose teisiniuose dokumentuose, išanalizuoti teismų ir kvazi-teisminių organizacijų praktiką nagrinėjant teisės į aukštąjį mokslą pažeidimus ir atskleisti šių sprendimų pagrindu suformuluotą teisės į aukštąjį mokslą apimtį, išanalizuoti teisės į aukštąjį mokslą sampratą Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje ir atskleisti šios teisės vertinimo koncepcijos įtaką valstybinio reguliavimo būdams ir apimčiai; 3. Nustatyti aukštojo mokslo finansavimo modelius bei valstybinio finansavimo paskirstymo aukštosioms mokykloms būdus, įvertinti šių modelių ir būdų privalumus ir trūkumus, atskleisti užsienio šalių patirtį finansuojant aukštąjį mokslą, identifiikuoti kiekvieno finansavimo metodo taikymo konkrečiose šalyse problemas bei užsienio šalių patirties kontekste išanalizuoti Lietuvos aukštojo mokslo finansavimo raidą; 4. Įvertinti Lietuvos aukštojo mokslo finansavimo tendencijas ir nustatyti šios srities teisinio reguliavimo trūkumus, atskleisti problemas, susijusias su teisinio reguliavimo disfunkcijomis ir praktinio įgyvendinimo ydingumu, nustatyti galimas Lietuvos aukštojo mokslo finansavimo modelio alternatyvas bei pasiūlyti priemones ir mechanizmus jų įgyvendinimui; 5. Atskleisti aukštojo universitetinio mokslo institucijų autonomijos socialinius ir kultūrinius pagrindus, išanalizuoti aukštųjų mokyklų institucinės autonomijos teorinę paradigmą bei praktinio įgyvendinimo tendencijas ir problematiką užsienio šalyse; 6. Išanalizuoti Lietuvos aukštojo mokslo institucijų valstybinio reguliavimo ir institucinės autonomijos santykio modelį aukštųjų mokyklų finansinės, vidinio valdymo autonomijos ir kokybės užtikrinimo požiūriu, nustatyti teisinio reguliavimo problemas ir pateikti galimus jų sprendimo būdus.

Disertacinio tyrimo mokslinis naujumas ir praktinė reikšmė. Lietuvos teisės moksle aukštojo mokslo prieinamumo, institucinės autonomijos, kokybės

užtikrinimo dimensijos teisinio reguliavimo požiūriu sistemiškai nebuvo nagrinėjamos. Tyrimo naujumą ir aktualumą lemia ir tai, jog įvykdžius aukštojo mokslo reformą 2009 m. jos pirmieji rezultatai bei išryškėjusios sėkmės ir trūkumai moksliniu lygmeniu analizuojami pirmą kartą.

Aukštasis mokslas susiduria su masiškėjimo, globalizacijos, tarptautiškumo iššūkiais ir finansavimo, struktūrinio valdymo, institucinės autonomijos ir valstybinio reguliavimo santykio problematika visame pasaulyje, todėl darbe itin didelis dėmesys skiriamas užsienio šalių patirčiai įvairiose aukštojo mokslo sistemos veiklos srityse, o tai leidžia sistemiškai įvertinti Lietuvos aukštojo mokslo valstybinio reguliavimo ypatybes ir teisinio reguliavimo trūkumus. Tyrimo moksliniam naujumui ir praktinei reikšmei įtakos turi ir tai, jog darbe neapsiribojama vien teisinio reguliavimo analize, tačiau jis vertinamas kitų valstybinio reguliavimo mechanizmų kontekste. Be to, tyrime suformuluojamos ir galimos atskirų aukštojo mokslo sričių teisinio reguliavimo alternatyvos bei, nustačius teisinio reguliavimo disfunkcijas, siūlomi galimi nustatytų problemų sprendimo būdai.

Kai kurie tyrime analizuojami klausimai (pavyzdžiui, teisės į aukštąjį mokslą turinys ir apimtis) Lietuvos teisės moksle yra visiškai nenagrinėti, todėl šiame tyrime suformuluota aukštojo mokslo teorinė paradigma bei tam tikrų aspektų teorinė analizė gali būti naudinga ir kitų sričių (edukologijos, istorijos, politologijos ir kt.) mokslininkams bei aukštuoju mokslu kaip socialiniu ir kultūriniu reiškiniu besidomintiems asmenims.

Neabejotina, jog Lietuvos aukštojo mokslo reforma nėra baigta ir laikui bėgant tiek teisinis reglamentavimas, tiek kitų valstybės reguliavimo priemonių taikymo mechanizmai bus tobulinami ir koreguojami, todėl manytina, jog šis tyrimas, kuriame išsamiai ir sistemiškai analizuojama užsienio šalių patirtis, Lietuvos teisinio reguliavimo raida, atskleidžiamos teisinio reguliavimo disfunkcijos ir valstybinio reguliavimo priemonių taikymo problemos, gali turėti ir praktinės reikšmės. Dėl minėtų priežasčių tyrimas naudingas ir siekiant veiksmingesnio reguliavimo aukštojo mokslo finansavimo, kokybės užtikrinimo, institucinės autonomijos srityse.

Ginamieji disertacinio tyrimo teiginiai. Tyrime suformuluotos ir ginamos šios tezės:

1. Aukštojo mokslo sistemos specifiškumas lemia tam tikromis ypatybėmis pasižyminčio valstybinio reguliavimo poreikį. Aukštojo mokslo atžvilgiu taikomos valstybinio reguliavimo priemonės turi atitikti aukštojo mokslo kaip socialinio ir kultūrinio instituto tradicijas ir vertybes. Šiuo metu valstybėje nėra aiškios aukštojo mokslo strateginės vizijos, o valstybės pasirenkamos reguliavimo priemonės, jų pasirinkimo taktika ir apimtis nėra suderintos ir neprisideda prie aukštojo mokslo tikslų ir misijos sklaidos.

2. Valstybinio reguliavimo priemonės aukštojo mokslo srityje ir jų apimtis neatitinka aukštojo mokslo institucijų autonomijos ir akademinės laisvės principų, ir neužtikrina kokybiškos ir efektyvios aukštųjų mokyklų veiklos.

3. Lietuvos aukštojo mokslo teisinio reglamentavimo disfunkcijos ir teisės taikymo neveiksmingumas kai kuriose aukštojo mokslo srityse yra vienas iš esminių veiksnių, nulemiančių aukštojo mokslo sistemos problemas.

Disertacinio tyrimo metodai. Metodologinį tyrimo pagrindą sudaro aukštojo mokslo kaip edukacinės ir institucinės sistemos kompleksinis modelis, pasižymintis tam tikra samprata ir jos raida, turintis specifinių bruožų ir vertybinių principų, taip pat turintis atitinkamą struktūrą. Aukštojo mokslo valstybinio reguliavimo problematika nagrinėjama remiantis šiais metodais: dokumentų analizės, deskriptyviniu, analitiniu – kritiniu, mokslinės literatūros analizės, istorinės analizės, sisteminės analizės, lyginamuoju, šaltinio turinio analizės, metaanalizės.

Disertacinio tyrimo struktūra. Darbą sudaro įvadas, keturios dalys, išvados, pasiūlymai, priedai, Lietuvos aukštąjį mokslą reglamentuojančių teisinių dokumentų bei mokslinės literatūros sąrašas.

Disertacinio tyrimo *įvade* iškeliama mokslinė problema, apibrėžiamas tyrimo objektas, tikslas, iškeliama uždaviniai, nurodomi tyrimo metodologiniai aspektai bei metodai, mokslinis tyrimo naujumas, jo teorinė ir praktinė reikšmė, pateiktas publikacijų, kuriose nagrinėjami pagrindiniai disertacinio tyrimo teiginiai, sąrašas.

Pirmojoje disertacinio tyrimo dalyje „**Aukštojo mokslo sistemos teorinė paradigma**“, kuri padalinta į skyrius: „*Aukštojo mokslo samprata ir jos raida*“; „*Aukštojo mokslo kaip socialinio ir institucinio reiškinių bruožai ir principai*“; „*Aukštojo mokslo sistemos raidos tendencijos ir iššūkiai XXI a.*“; „*Aukštojo mokslo sistemos dimensijos*“; „*Lietuvos aukštojo mokslo valstybinio reguliavimo ypatumai*“ (su poskyriais „*Lietuvos aukštojo mokslo valstybinio reguliavimo charakteristika*“; „*Teisinio reglamentavimo tikslai ir administracinio teisinio reguliavimo aukštojo mokslo sistemoje pobūdis*“), aptariama ir analizuojama aukštojo mokslo teorinė samprata, sistema ir jos konceptuali raida, pagrindiniai požymiai, lemiantys tam tikro specifinio teisinio reguliavimo poreikį bei apimtis. Disertacinio tyrimo uždaviniams pasiekti formuluojamas tam tikra aukštojo mokslo sistemos dimensijų, reguliuojamų valstybinio reguliavimo priemonėmis, o tuo pat metu ir turinčių įtaką tų priemonių sistemos kūrimui, sąrašas, analizei pasirinktos aukštojo mokslo dimensijos, labiausiai veikiamos teisinio reguliavimo.

Antrojoje disertacinio tyrimo dalyje „**Lietuvos aukštojo mokslo teisinio reguliavimo raida**“, kuri padalinta į skyrius: „*Trumpa Lietuvos aukštojo mokslo istorinės raidos apžvalga*“; „*Lietuvos aukštojo mokslo teisinio reguliavimo*

ypatybės 1918 – 1990 m.“ (su poskyriais „Aukštojo mokslo institucijų veikla ir jų teisinis reglamentavimas Lietuvoje 1918-1940 m.“, „Lietuvos aukštojo mokslo teisinio reguliavimo ypatumai 1940 – 1990 m.“); „*Lietuvos aukštojo mokslo sistemos teisinio reguliavimo tendencijos 1990-2010 m.*“ (su poskyriais „Aukštojo mokslo teisinio reguliavimo transformacijos 1990 – 1999 m.“, „Aukštojo mokslo teisinio reguliavimo pokyčiai 2000 – 2009 m.“); „*Aukštojo mokslo teisinio reguliavimo Lietuvoje institucinis lygmuo*“, analizuojamos Lietuvos aukštojo mokslo raidos tendencijos, atskleidžiamos istorinės, ekonominės, socialinės aukštojo mokslo institucijų steigimo ir veiklos aplinkybės, įvertinama istorinio konteksto įtaka visos sistemos ir atskirų aukštojo mokslo institucijų veiklos teisiniam reguliavimui. Šioje disertacinio tyrimo dalyje analizuojamas ir 1918 – 1940 m., ir sovietinio laikotarpio, ir nepriklausomybę atgavusios Lietuvos XX a. pabaigos – XXI a. pradžios aukštojo mokslo teisinis reguliavimas bei jo raida. Šioje tyrimo dalyje analizuojamas ir institucinis Lietuvos aukštojo mokslo reguliavimo lygmuo, aptariamos institucijos, kurių kompetencijai pavestas aukštojo mokslo sistemos reguliavimas ir priežiūra, tiriamos jų funkcijos bei atskleidžiama vykdomosios valdžios institucijų įtaka aukštojo mokslo institucijų veiklai.

Trečiojoje disertacinio tyrimo dalyje „***Aukštojo mokslo prieinamumo ir finansavimo problemas***“, kuri padalinta į skyrius: „*Teisės į aukštąjį mokslą turinys ir įtaka aukštojo mokslo teisiniam reguliavimui*“ (su poskyriais „Teisė į aukštąjį mokslą tarptautiniuose ir regioniniuose teisiniuose dokumentuose“, „Teisės į aukštąjį mokslą turinys ir apimtis“, „Teisė į aukštąjį mokslą Lietuvoje“); „*Aukštojo mokslo sistemos finansavimas*“ (su poskyriais „Aukštojo mokslo finansavimo modeliai“, „Aukštojo mokslo valstybinio finansavimo būdai ir užsienio šalių patirtis“); „*Lietuvos aukštojo mokslo finansavimo problemas*“ (su poskyriais „Lietuvos aukštojo mokslo finansavimo teisinio reguliavimo dinamika“, „2009 m. aukštojo mokslo finansavimo reforma – galimybės ir *status quo*“, „Alternatyvus Lietuvos aukštojo mokslo finansavimo modelis“), analizuojama teisės į aukštąjį mokslą samprata tarptautiniuose ir regioniniuose teisiniuose dokumentuose, šios teisės turinys ir apimtis bei jos interpretavimas Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje. Išskiriamas teisės į aukštąjį mokslą prieinamumo aspektas bei Lietuvos valstybės konstituciniai įpareigojimai aukštojo mokslo prieinamumo srityje, taip pat atskleidžiama aukštojo mokslo prieinamumo sampratos įtaka aukštojo mokslo finansavimo modelio pasirinkimui bei valstybinio finansavimo poreikiui ir metodui. Analizuojama užsienio šalių patirtis pasirenkant valstybinio aukštojo mokslo finansavimo būdus bei tiriama Lietuvos aukštojo mokslo finansavimo raida bei problemos, išanalizavus pagrindines Lietuvos aukštojo mokslo finansavimo reformos nuostatas ir įvertinus pirmuosius reformos rezultatus, pateikiamos išvados dėl pagrindinių reformos

trūkumų ir privalumų, taip pat siūlomos kitos aukštojo mokslo finansavimo alternatyvos.

Ketvirtojoje disertacinio tyrimo dalyje „**Aukštojo mokslo institucinės autonomijos dimensija**“, kuri padalinta į skyrius: „*Aukštojo mokslo institucijų autonomija*“ (su poskyriais „Aukštojo mokslo institucijų autonomijos istoriniai, socialiniai, kultūriniai pagrindai“, „Universitetų autonomijos ir akademinės laisvės turinys ir apimtis“); „*Lietuvos aukštojo mokslo institucijų valstybinio reguliavimo ir institucinės autonomijos santykio modelis*“ (su poskyriais „Aukštojo mokslo institucijų finansinė autonomija“, „Aukštojo mokslo institucijų valdymo autonomija“); „*Aukštojo mokslo institucinė autonomija ir Lietuvos aukštojo mokslo kokybės užtikrinimas*“ (su poskyriais „Aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo modeliai ir priemonės“, „Lietuvos aukštojo mokslo išorinio kokybės užtikrinimo ir institucinės autonomijos santykis“) aptariami aukštojo mokslo institucijų autonomijos socialiniai ir kultūriniai pagrindai, praktinio įgyvendinimo tendencijos ir problematika užsienio šalyse, taip pat analizuojamas Lietuvos aukštojo mokslo institucijų valstybinio reguliavimo ir institucinės autonomijos santykio modelis aukštųjų mokyklų finansinės ir vidinio valdymo autonomijos požiūriu, aptariamos teisinio reguliavimo problemos ir trūkumai, analizuojami aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo būdai ir modeliai, tiriama aukštojo mokslo institucijų autonomijos ir valstybinio reguliavimo apimtys įtaka Lietuvos aukštojo mokslo kokybės užtikrinimui.

Tyrimo pabaigoje buvo padarytos *išvados* ir pateikti *pasiūlymai*.

Apibendrinus atlikto tyrimo rezultatus, suformuluotos šios pagrindinės išvados:

1. Istorinėje tradicijoje susiformavę aukštojo mokslo principai ir vertybės, lemiantys aukštojo mokslo sistemos unikalumą, specifiškumą bei laiduojantys aukštojo mokslo pajėgumą įgyvendinti jam skirtą misiją ir uždavinius, suformuoja ir atitinkamo reguliavimo poreikį, kuomet valstybės ir aukštojo mokslo institucijų ryšiai turi būti grindžiami paritetiniais santykiais, o valstybės įtaka aukštųjų mokyklų veiklai turi būti tik tokia, kiek tai yra būtina visuomenės poreikiams užtikrinti. Tačiau aukštojo mokslo, kaip viešojo intereso traktavimas, suponuoja efektyvaus teisinio reguliavimo, siekiant maksimaliai patenkinti visuomenės poreikius, siekį, nes yra preziumuojama, kad be valstybės taikomų priemonių socialinė ir ekonominė lygybė šios viešosios gėrybės atžvilgiu būtų pažeista. Būtent ši aukštojo mokslo dichotomija ir nulemia valstybinio reguliavimo aukštojo mokslo atžvilgiu problematiką.

2. Vienok jei aukštasis mokslas laikomas ne tik viešąja, bet ir privačia vertybe, neišvengiamai kyla konfliktas tarp galimo perteklinio administracinio reguliavimo ir privačių subjektų tarpusavio susitarimu nustatomų nuostatų, kyla dvejonės, ar tokiu atveju yra tikslingas ir pagrįstas itin detalus administracinis

reguliavimas ir sprendimų aukštojo mokslo priėmimo laisvės apribojimas valdymo, personalo, studijų programų turinio atžvilgiu. Kai kurių administraciniu reguliavimu įtvirtintų procedūrų laikymasis tik bereikalingai apsunkina aukštojo mokslo institucijų veiklą, riboja natūralių konkurencinių santykių susiformavimą ir yra nepateisinamas nei ekonominiu, nei socialiniu požiūriu. Aukštojo mokslo kaip viešosios ir privačiosios gėrybės dichotomija svarbi ir aukštojo mokslo finansavimo požiūriu, nes aukštąjį mokslą laikant privačia investicija neabejotinai didžiausiu naudos gavėju tampa pats studijuojantysis, todėl jis neišvengiamai turi prisidėti prie finansavimo.

3. Aukštojo mokslo masiškėjimo, komercializacijos, industrializacijos procesai, kuomet rinka ir visuomenės poreikiai palaipsniui turi vis didesnę įtaką universitetų finansavimui, studijų programų kūrimui, studijų kokybės kontrolės užtikrinimui, sukuria paradoksalią situaciją, kuomet valstybė, viena vertus, teisinio reguliavimo priemonėmis suteikia aukštosioms mokykloms gana plačią institucinę autonomiją, įgalinančią savarankiškai priimti sprendimus vidinio valdymo srityje, kita vertus, kitomis valstybinio reguliavimo priemonėmis (valstybinio finansavimo, akreditacijos ir aukštųjų mokyklų veiklos rezultatų vertinimo procedūromis) daro tiesioginį poveikį aukštųjų mokyklų veiklai. Aukštojo mokslo srityje pastebima tendencija, jog kitomis valstybinio reguliavimo priemonėmis aukštojo mokslo institucijoms daromas toks pats, o kartais ir didesnis, poveikis nei teisiniu reglamentavimu, o šių priemonių naudojimo pagrįstumas ir visuomeninė kontrolė yra sudėtingesnė, nes tokių valstybinio reguliavimo priemonių pasirinkimas dažnai grindžiamas ne teisiniais, o ekonominiais, politiniais ir kitais argumentais.

4. Lietuvos aukštojo mokslo ir jo teisinio reguliavimo raidai didelės įtakos turėjo Lietuvos istorinė, politinė, ekonominė ir socialinė situacija. Tai, kad Lietuvos aukštojo mokslo vystymasis nuolat buvo pertraukiamas dėl istorinių bei politinių aplinkybių, nulėmė tvirtų istorinių tradicijų bei vertybių nebuvimą bei abejotinę ir tendencingą tam tikrų reiškinų aukštajame moksle traktavimą. Lietuvos aukštųjų mokyklų veiklos patirtis parodė, kad tik tikslingas aukštojo mokslo institucijų teisinis reglamentavimas, nustatantis institucijoms plačią autonomiją valdymo, pedagoginio personalo parinkimo, mokslo krypties formavimo srityse, suteikiantis nuo politinių ar ekonominių valstybinės valdžios insinucijų ir poveikio būdų nepriklausančią akademinę laisvę laiduoja efektyvų ir produktyvų studijų ir mokslo procesą bei visuomeniniais interesais pagrįstą šių įstaigų veiklą.

5. Lietuvos aukštojo mokslo teisinio reglamentavimo srityje konstatuoti šie pagrindiniai trūkumai: teisinis reguliavimas yra perteklinis, kitaip tariant, teisės normomis reguliuojamos tos aukštųjų mokyklų veiklos sritys, kurios, remiantis aukštojo mokslo principais ir tradicija bei užsienio valstybių patirti-

mi, turėtų būti aukštojo mokslo institucijų savireguliacijos kompetencijoje; ydingas yra teisinio reguliavimo įgyvendinimo procesas, kitaip tariant, nors egzistuoja tam tikrą teisinį santykį reguliuojančios normos, tačiau dėl ekonominių ar politinių priežasčių jos yra neįgyvendinamos (pavyzdžiui, nors pagal Vyriausybės patvirtintos metodikos nuostatas nustatyta, kaip turi būti apskaičiuojamos ir skiriamos valstybės lėšos konkrečiai aukštajai mokyklai, tačiau realiai dėl sunkios valstybės finansinės padėties šios lėšos nėra skiriamos).

6. Lietuvos aukštojo mokslo reguliavimo instituciniame lygmenyje esama šių trūkumų:

6.1. Lietuvos aukštojo mokslo teisinio reguliavimo institucinis lygmuo pasižymėjo nepastovumu, kone kasmet keitėsi valstybinės institucijos, kurių kompetencijai buvo pavestas aukštojo mokslo sistemos reguliavimas ir priežiūra, valstybės institucijos, formuojančios ir įgyvendinančios nacionalinę mokslo ir studijų politiką, buvo steigiamos chaotiškai ir dažnai pertvarkomos arba joms nebuvo suteikiama pakankamų veiklos įgaliųjų, o tai turėjo neigiamos įtakos efektyviam aukštojo mokslo sistemos funkcionavimui ir padidino administracinę našlą aukštojo mokslo institucijoms, nes naujai steigiamos ar pertvarkomos institucijos nuolat keitė ir teisinį aukštųjų mokyklų veiklos reguliavimą.

6.2. Abejotina, ar kai kurios Švietimo ir mokslo ministerijai ir jai pavaldžioms institucijoms priskirtos funkcijos iš tiesų turėtų būti priskirtinos centrinei vykdomosios valdžios institucijai, pavyzdžiui, bendrųjų ir specialiųjų reikalavimų (studijų krypties, kryptių grupės arba studijų srities aprašų, metodinių nurodymų jų rengimui) pirmosios pakopos, vientisųjų studijų ir magistrantūros studijų programoms kūrimas ir tvirtinimas. Tokios tiesioginės aukštojo mokslo sistemos administravimo funkcijos nepagrįstai išplečia vykdomosios valdžios įtaką aukštojo mokslo institucijų veiklai, taip pat diskutuotina, ar atitinkamų valstybės institucijų tarnautojai turi pakankamai specialiųjų žinių, kad, šiuo atveju, galėtų nustatyti bet kurios ir kiekvienos valstybėje vykdomos studijų programos turinį bei detalai jį reglamentuoti. Detalus kai kurių aukštųjų mokyklų veiklos sričių teisinis reguliavimas kritikuotinas ir dėl to, kad taip yra demonstruojamas tam tikras nepasitikėjimas aukštųjų mokyklų kompetencijomis, tuo pačiu tai riboja universitetų akademinę autonomiją bei jų galimybes geriausiu būdu įgyvendinti aukštajam mokslui keliamus tikslus.

7. Aukštojo mokslo prieinamumo aspektas Lietuvoje pasižymi teisinio reguliavimo disfunkcijomis ir pertekline valstybės įtaka sprendžiant studentų priėmimo į aukštąsias mokyklas klausimus:

7.1. Teisės į aukštąjį mokslą sampratoje svarbiausias aspektas yra aukštojo mokslo prieinamumas visiems pagal kiekvieno gabumus. Vienas iš pagrindinių iššūkių aukštojo mokslo prieinamumui yra tai, jog vis didėjantis aukštojo mokslo poreikis nėra adekvatus valstybių galimybėms ar norui suteikti pakankamai

viešųjų išteklių ar teisinių mechanizmų atitinkamam šio poreikio įgyvendinimui. Lietuvos aukštojo mokslo prieinamumo problematika didele dalimi yra nulemta Lietuvos konstitucinės nuostatos, numatančios teisę gerai besimokantiems piliečiams nemokamai įgyti aukštąjį išsilavinimą valstybinėse aukštosiose mokyklose. Šis konstitucinis įpareigojimas yra unikalus pasauliniame kontekste, tačiau abejotinas tiek ekonominio bei socialinio pagrįstumo, tiek teisinio reguliavimo požiūriu. Kita vertus, valstybei finansiškai nepajėgiant užtikrinti visų gerai besimokančių teisės į nemokamą aukštąjį mokslą, konstitucinės jurisprudencijos lygmenyje atsiranda įvairių manipuliacijų šios teisės aiškinimo atžvilgiu, o tai neužtikrina teisinio aiškumo bei teisėtų lūkesčių principų įgyvendinimo.

7.2. Teisės į aukštąjį mokslą prieinamumo netinkamas įgyvendinimas Lietuvoje sietinas ir su itin dažnai kitusiu teisiniu reglamentavimu, šį aukštojo mokslo aspektą iki 2009 m. gegužės 12 d. reguliavęs Aukštojo mokslo įstatymo 47 straipsnis buvo keičiamas šešis kartus.

7.3. Egzistavęs teisinis reguliavimas, kuriuo buvo numatyta Vyriausybės kompetencija nustatyti bendrą leistiną priimamų studentų (tiek valstybės finansuojamų, tiek savarankiškai mokančių už studijas į visų formų studijas visose programose ir visose studijų pakopose) skaičių be jokio pagrįsto visuomenės poreikio ribojimo aukštųjų mokyklų veiklą ir tuo pačiu paneigę kiekvieno asmens teisę į aukštąjį išsilavinimą. Todėl šios nuostatos panaikinimas nuo 2009 m. gegužės 12 d. yra vertintinas kaip pozityvus reiškinys.

7.4. Nuo 2009 m. gegužės 12 d. įsigaliojusiame Mokslo ir studijų įstatyme numatyta nuostata, jog valstybės finansavimas skiriamas pagal sudarytą geriausių abiturientų eilę. Tokiu reguliavimu konstitucinė nuostata dėl teisės gerai besimokantiems įgyti nemokamą aukštąjį išsilavinimą gali būti iškraipoma, nes sudaroma „geriausiųjų eilė“ nebūtinai apima tik gero mokymosi kriterijus atitinkančius studentus, eiliškumas toje eilėje nustatomas lyginimo metodu, tai yra lyginant asmenų rezultatus, analogiškai vertinami ir jau studijuojantys asmenys, todėl įmanoma situacija, kuomet asmuo, gaunantis valstybės finansavimą, nėra „gerai“ besimokantis objektyvia absoliučiąja prasme, o tokiu gali būti laikomas tik subjektyviai lyginant studijuojančiųjų rezultatus. Toks teisinis reguliavimas socialinio teisingumo požiūriu ir konstitucingumo prasme yra abejotinas.

8. Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelis yra vienas iš esminių veiksnių, nulemiančių visą aukštojo mokslo sistemą – tiek instituciniu, tiek kokybiniu, tiek prieinamumo ir kitais lygmenimis. Tyrime nustatyti tokie pagrindiniai finansavimo metodai: pagal aukštojo mokslo finansavimo šaltinių sąveiką ir finansuotojų daromą poveikį aukštojo mokslo sistemai – biurokratinis, kolegialus ir rinkos modeliai, bei pagal aukštojo mokslo valstybinio finansavimo adresatą – institucinis finansavimas, programinis finansavimas ir pa-

slaugos gavėjo finansavimas. Valstybinio finansavimo būdai ir mechanizmai skirtingose valstybėse yra labai įvairūs, jų pasirinkimas priklauso nuo valstybiniu reguliavimu siekiamų tikslų, valstybės ekonominio pajėgumo, valstybės institucijų ir aukštųjų mokyklų autonomijos santykio. Lietuvoje nei vienas taisytytas aukštojo mokslo finansavimo modelis ir pasirinktos priemonės neužtikrino pakankamo studijų prieinamumo, kokybės, nepadėjo pritraukti kvalifikuoto pedagoginio personalo.

9. Nuo 2009 m. gegužės 12 d. įtvirtintas aukštojo mokslo finansavimo modelis pasižymi šiais trūkumais:

- kritikuotinos Mokslo ir studijų įstatymo 71 straipsnio 1 ir 2 dalys, kuriose numatyta, jog Vyriausybės nustatyta tvarka ir dydžiu daliai valstybės nefinansuojamose vietose geriausiai studijuojantiems kompensuojama per atitinkamą laikotarpį sumokėta studijų kaina (kainos dalis, ne didesnė kaip norminė studijų kaina), o bendras asmenų, kuriems kompensuojama studijų kaina, skaičius yra ne didesnis kaip proporcingas 10 procentų valstybės finansuojamose vietose tais metais pirmuosius dvejus studijų ar likusius studijų metus studijas baigusių asmenų skaičiaus. Konstitucinis Teismas nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, jog įstatymu nustatyti kriterijai, kuriuos atitinkantys valstybės finansuojami asmenys laikomi gerai besimokančiais, negali būti formalūs, neleistina iš anksto nustatyti kokį nors esą „gerai besimokančių piliečių“ skaičių - absoliutų ar santykinį dydį;

- neefektyvi ir ydinga studentams skiriamų paskolų sistema - studentai, paėmęs paskolas studijoms iš komercinių bankų, turi iškart po paskolos išmokėjimo (tai yra, suteikimo paskolos gavėjui) mokėti palūkanas; paskolos turi būti pradamos gražinti per 12 mėnesių po studijų baigimo arba nutraukimo, nors kitose valstybėse paskolos gražinimo pradžios terminas arba išvis nėra numatytas ir yra siejamas tik su gaunamomis pajamomis, arba toks terminas yra žymiai ilgesnis;

- nėra jokių objektyvių priežasčių, dėl kurių reiktų valstybės užsakymą tam tikrų sričių (krypčių) specialistams rengti suteikti privačioms aukštosioms mokykloms.

10. Pagrindiniai aspektai, akcentuoti kalbant apie valstybinio reguliavimo ir aukštųjų mokyklų institucinės autonomijos santykį, yra aukštojo mokslo institucijų teisinis statusas ir konstitucinis apsaugos lygmuo, valdančių ir sprendimus priimančių organų nepriklausomybė, finansinės ir akademinės laisvės laipsnis. Šiuo požiūriu Lietuvos teisiniame reguliavime pastebimos tokios disfunkcijos:

10.1. 2009 m. priėmus naują Mokslo ir studijų įstatymą bei pakeitus aukštųjų mokyklų statusą iš biudžetų į viešąsias įstaigas, aukštosios mokykloms įgavo autonomiją įmokų už studijas dydžio nustatymo, turto valdymo, skolini-

mosi bei kitos finansinės veiklos srityse. Tačiau skolinimosi galimybė yra apribojama konkrečiomis detalizuojančiomis nuostatomis, kurių privalo laikytis aukštojo mokslo institucijos, taip pat nuosavybės teise valdomo turto atžvilgiu aukštojo mokslo institucijoms numatyti įpareigojimai atsižvelgti į valstybės poziciją tam tikrais klausimais, pavyzdžiui, norint perleisti nekilnojamąjį turtą tretiesiems asmenims būtina gauti išankstinį Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos leidimą. Pilnos autonomijos turto valdymo srityje aukštosios mokyklos neįgijo ir įvykdžius aukštojo mokslo sistemos reformą, tačiau ir esami pokyčiai užtikrina ženkliai didesnę universitetų autonomiją.

10.2. Iki 2009 m. įvykdytos aukštojo mokslo reformos egzistavusi aukštojo mokslo institucijų valdymo struktūra neatitiko kitose šalyse esančios praktikos, nes universitetų taryboms buvo numatyta visuomeninės priežiūros ir globos organo kompetencija, o senatai, kuriuos sudarė akademinės bendruomenės nariai, buvo priskirtos organizacinio bei administracinio valdymo funkcijas. Įvykdžius reformą pasirinktas valdymo modelis, kuriame taryba (sudaryta iš akademinės bendruomenės atstovų ir socialinių partnerių) turi daugiausiai teisių ir gali daryti didžiausią įtaką aukštųjų mokyklų veiklai. Pažymėtina, jog net penkis (tai yra, daugiau nei pusę) Tarybos narių skiria Švietimo ir mokslo ministras, teoriškai tokia ministro kompetencija yra derinama su kitų subjektų valia, tačiau praktiškai ministras gali piktnaudžiauti jam suteikta diskrecija, nes įstatyme ir poįstatyminiuose teisės aktuose nenumatyti jokie saugikliai ar mechanizmai, numatantys ne tik ministro teisę, bet ir atsakomybę už galimus universitetų autonomijos pažeidimus.

10.3. Nors, kaip ir daugumoje Europos valstybių, Lietuvos aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo sistemą sudaro savianalizės, išorės ekspertų ir grįžtamojo ryšio procesai, tačiau studijų kokybės užtikrinimo sistema Lietuvoje yra pernelyg centralizuota ir formalizuota, esama ir biurokratizmo apraiškų, kurios nepagrįstai apsunkina naujų studijų programų diegimą, o taip pat didina aukštojo mokslo institucijų administracinę naštą pakartotinai vykdant jau akredituotų programų vertinimą. Todėl manytina, jog, pavyzdžiui, rengiant studijų programas yra prasminga ir tikslinga mažinti teisinį reguliavimą, suteikti universitetams daugiau laisvės ir atsakomybės, nustatyti tik pačius bendriausius reikalavimus studijų programoms (pavyzdžiui, kreditų skaičių, pasirenkamųjų dalykų studijų programoje procentą bei maksimalų studijuojamų per semestrą dalykų skaičių). Kitos normos, detalizuojančios studijų programų turinio formavimą, yra perteklinės ir ne tik sukeliančios administracinę naštą aukštosioms mokykloms ir jų pedagoginiam personalui, tačiau ir iš esmės naikinačios aukštųjų mokyklų atsakomybę už studijų turinį, atitinkamai ir už kokybę.

11. Konkretaus universiteto sėkmę šiuolaikinėje socialinėje, kultūrinėje, ekonominėje, demografinėje aplinkoje gali nulemti tokių faktorių visuma: aukš-

tosios mokyklos santykių su visuomene plėtojimas; finansinių šaltinių diversifikacija; vidinės struktūros ir valdymo sistemos tobulinimas; produktyvios akademinės bazės išlaikymas ir fundamentaliųjų bei taikomųjų tyrimų plėtojimas; inovatyvios korporatyvinės vidinės kokybės kultūros formavimas; studijų tarpdiscipliniškumas, studijų programų turinio pritaikomumas ir inovatyvių technologijų pasitelkimas studijų procese; vystymosi taktikos ir pasirenkamų metodų koreliacija su institucijos strategija ir misija.

Disertacijos pabaigoje yra pateikiami pasiūlymai dėl aukštojo mokslo valstybinio reguliavimo veiksmingumo didinimo teisinio reglamentavimo priemonėmis. Disertacija baigiama literatūros ir mokslinių publikacijų sąrašu bei darbo priedais.

AKADEMINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

1. Pranevičienė, B., Pūraitė, A. Teisė į mokslą tarptautiniuose teisiniuose dokumentuose [Right to Education in International Legal Documents]. *Jurisprudencija*. 2010, 3 (121): 133-156.

2. Pranevičienė, B., Pūraitė, A. Aukštojo mokslo sistemos finansavimo metodai [The Financing Methods of Higher Education System]. *Jurisprudencija*. 2010, 4 (122): 335-356.

3. Pūraitė, A. Lietuvos aukštojo mokslo institucijų veiklos teisinis reglamentavimas 1918-1940 m. *Socialinių mokslų studijos*. 2010, 4 (8): 251-273.

4. Zuzevičiūtė, V., Tandzegolskienė, I., Pranevičienė, B., Pūraitė, A. Pamatinės teisės Europos Sąjungoje ir inovacijų aukštajame moksle gairės. *Aukštasis mokslas rinkos sąlygomis: teorija ir praktika: tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga, 2008 m. balandžio 16-18*. Vilnius: Mykolas Romeris University, 2008, p. 49-57.

5. Pūraitė, A., Zykevičius, A. Teisė į išsilavinimą – Europos perspektyva. [The Right to Education – European Approach]. *Visuomenės saugumas globalizacijos kontekste. Konferencijos pranešimų medžiaga (1)*. Kaunas, Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 112-120.

PRANEŠIMAI DISERTACIJOS TEMA MOKSLINĖSE KONFERENCIJOSE

1. „Teisės į aukštąjį mokslą prieinamumas: lyginamasis aspektas“ [„Accessibility of the Right to Higher Education: Comparative Approach“]. VDU tarptautinė mokslinė konferencija „Impact of Globalization to Law: Cohabiting, Integrating and Dissolving Legal Cultures, Systems and Traditions“. Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2010 m. spalio 22 d.

2. „Teisė į mokslą ir jos apimtis tarptautiniuose teisiniuose instrumentuose“ [„Right to Education and Its Scope in International Legal Instruments“]. MRU VSF tarptautinė konferencija „Visuomenės saugumo užtikrinimo aktualijos“. Kaunas, Mykolo Romerio universitetas, 2010 m. birželio 28 d.

3. „Teisė į mokslą – socialinė fikcija ar teisinė realybė“. MRU VSF konferencija „Aktualios žmogaus teisių įgyvendinimo ir apsaugos problemos“. Kaunas, Mykolo Romerio universitetas, 2010 m. sausio 22 d.

4. „Pamatinės teisės Europos Sąjungoje ir inovacijų aukštajame moksle gairės“. MRU tarptautinė mokslinė – praktinė konferencija „Aukštasis mokslas rinkos sąlygomis: teorija ir praktika“. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2008 m. balandžio 17 – 18 d.

CURRICULUM VITAE

Vardas, pavardė: Aurelija Pūraitė

GIMIMO DATA Gruodžio 27, 1978.

IŠSILAVINIMAS: Teisės krypties doktorantė (Mykolo Romerio Universitetas) nuo 2006 m.

Teisės magistras, Tarptautinės teisės specializacija (Vytauto Didžiojo universitetas), 2004 m.

Michigano Valstybinio Universiteto Teisės mokyklos Transnacionalinės teisės sertifikatas, 2004 m.

Lietuvių filologijos bakalauro laipsnis (Vytauto Dždziojo universitetas), 2001 m.

KALBOS:	KALBĖJIMAS	RAŠYMAS	SKAITYMAS
Anglų k.	Puikiai	Puikiai	Puikiai
Rusų k.	Puikiai	Gera	Puikiai
Ispanų k.	Gera	Vidutiniškai	Gera

KOMPIUTERINIAI

IĞŪDŽIAI: Microsoft Office 2000, Internetinių programų vartotojas

PATIRTIS:

APRAŠYMAS:

02 2005 – iki dabar Lektorė Mykolo Romerio Universitete

05 2004 – iki dabar Registruota individuali veikla, teisinės konsultacijos

02 2002 – 02 2005 Teisininkė UAB “ECG”